

UDK : 342.2 : 07 (497.5) =1848/1850*
 Pregledni rad
 Priljeno:

Federalizam i konfederalizam u tekstovima Slavenskog juga 1848.–1850.

TOMISLAV MARKUS
 Institut za suvremenu povijest

U ovom radu autor analizira koncepcije o federalizmu i konfederalizmu u tekstovima zagrebačkoga političkog lista *Slavenski jug*, koji je izlazio od kolovoza 1848. do veljače 1850. Na početku autor nastoji objasniti federalizam i konfederalizam kao teoretske političko-pravne koncepcije. Zatim daje kratku analizu osnovnih ideja i tendencija u hrvatskoj politici 1848.–1849. sa zaključkom o postojanju stalne i uske povezanosti sustava federalizma i konfederalizma. Sustav federalizma izražavao se u težnji hrvatskih političara za očuvanjem preuređene Habsburške monarhije na temelju zajedničkih – vojnih, vanjskih i financijskih – poslova za cijelu državu. Prisutniji je sustav konfederalizma, koji se izražavao u težnji utemeljenja novog austrijskog saveza dogovorima suverenih nacija i nacionalnih država, strogom razgraničenju kompetencija centralne vlade i državljana-pojedinaca preko organa nacionalne države. *Slavenski jug*, od početka do kraja izlaza, zastupao je ova načela federalizma i konfederalizma uza zamjetno veći naglasak na konfederalizmu. Razlike su postojale u pojedinim člancima u shvaćanju sredstava, kojima bi se ostvario austrijski savez, opsegu kompetencije središta i navođenju nacionalnih država – krunovina od kojih bi se savez sastojao. Ideje federalizma i konfederalizma bile su, u *Slavenskom jugu* i u hrvatskoj politici 1848.–1849. općenito, usko povezane s idejom solidarnosti i suradnje Hrvata s drugim slavenskim narodima u Austriji. Javni djelatnici oko *Slavenskog juga* smatrali su da bi preuređena Austrija mogla biti najbolji oslonac i zaštita malim slavenskim narodima, koji nemaju snage stvoriti samostalne nacionalne države.

I. OSNOVNI POJMOVI RASPRAVE

«Kada je nejednakost opći zakon društva, ni najveće nejednakosti ne upadaju u oči; kada je sve približno izravnamo, i najmanje vrijedaju.»

(Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, II., Vintage Books, New York, 1961., 147)

Osobno polazim od uvjerenja da na početku analize određenog problema istraživač treba objasniti osnovne pojmove, kojima se koristi u svojem radu. To je važno ne samo radi veće razumljivosti teksta nego i zbog kvalitetnije analize,

u slučaju historiografije, povijesnih pojava. Naime, povijesne su nam izvore iz moderne povijesti XIX. i XX. stoljeća uglavnom ostavili publicisti, novinari, političari i nacionalni agitatori, koji nisu imali potrebe za objašnjavanjem teoretskih osnova svojih pretpostavki. Njihove koncepcije proizlazile su iz neposrednih političkih potreba i često sadržavaju međusobne proturječnosti. Tako se u hrvatskoj politici od 1848. miješaju izrazi »federalizam« (češće) i »konfederalizam« (rjeđe) kao oznake za političke koncepcije, koje globalno označavaju preuredenje Habsburške monarhije u zajednicu relativno samostalnih i ravnopravnih nacija i nacionalnih država. To znači da se ne mogu doslovno preuzimati navedeni izrazi, jer oni nisu jednoznačni. Federalizam, kao državno-pravnu i političku koncepciju, karakterizira ideja jake centralne vlasti, koja obavlja poslove – bez izuzetka vojne, vanjske i financijske, a često i mnoge druge – zajedničke svim federalnim državama. Tradicionalna staleška ili kastinska društva nisu mogla organizirati federalno ustrojstvo ili zbog nepostojanja centralne vlasti u uvjetima dominacije pokrajinskoga zemljišnog plemstva ili zbog njezina ograničenog utjecaja u uvjetima masovne nepismenosti, slabih komunikacija, dominantne ruralne strukture i agrarne proizvodnje, slabe ili nikakve socijalne mobilnosti, te staleških, cehovskih i pokrajinskih privilegija. Tek moderna građanska društva mogu, iako ne moraju, težiti uspostavi federacije kao državno-pravnog i političkog sustava.

Prva federacija u povijesti bile su Sjedinjene Američke Države. Neposredno nakon rata za samostalnost (1776.–1783.) Sjedinjene su Države, tj. 13 bivših britanskih kolonija, sadržavale čudnu mješavinu federalnih i konfederalnih institucija. Konfederalizam se izražavao u nemogućnosti Kongresa da regulira ekonomske odnose između država, u nepostojanju centralne vlade i sudstva, mogućnosti da državnice same vode rat ako su napadnute itd. Federalizam se izražavao u vođenju vanjskih i vojnih poslova, te rješavanju sporova između država od strane Kongresa; u nepostojanju međunacionalnog subjektiviteta za državnice, nego samo za Uniju, te, napokon, u samom Kongresu kao središnjem parlamentu. U uvjetima sve većih ekonomskih i političkih teškoća stvorenih takvim stanjem potpisan je u Philadelphiji 17. rujna 1787. prijedlog novoga federalističkog ustava, čije je prihvaćanje zasebno razmatrala svaka članica Unije. U državi i gradu New Yorku, u vrijeme najvatrenijih polemika protivnika i pristaša prijedloga ustava, počeli su izlaziti federalistički eseji (»The Federalist Papers«), u listu *The Independent Journal, or the General Advertiser*. Eseji su izlazili od listopada 1787. do kolovoza 1788. i mnogo su pridonijeli da se javno mnijenje i, preko njega, parlament države New York, jedne od najutjecajnijih članica Unije, izjasne u prilog novog ustava. Eseji su izlazili anonimno, pod pseudonimom »Publius«, ali ubrzo se otkrilo da su ih pisali trojica istaknutih političara i intelektualaca – Alexander Hamilton, James Madison i John Jay. Oni su pružili do danas najjasniju teoretsku koncepciju federalizma, koja se nije mogla zaobići ni u jednoj kasnijoj raspravi o federalizmu i konfederalizmu.¹ Već

¹ Federalistički eseji citiraju se prema izdanju: A. Hamilton–J. Madison–J. Jay, *The Federalist*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1961. Najprije se citira ime autora, zatim redni broj eseja i naposljetku stranica ovog izdanja.

u drugom eseju John Jay ističe da je bitno pitanje treba li da Amerikanci budu jedna nacije («one nation») ili da se podijele u odvojene savezne države («into separate confederacies»);² Jay smatra da su Amerikanci jedinstven narod, koji potječe od istih predaka, govori istim jezikom, propovijeda istu vjeru, privržen je istom – demokratskom-načelu vlasti, sličnih je navika i običaja.³ Hamilton podsjeća svoje sugrađane da prijedlog ustava ne želi ukinuti vlade državnice, već ih učiniti konstitutivnim dijelovima nacionalnog suvereniteta («constituent parts of the national sovereignty»);⁴ Hamilton često naglašava da se vlast Unije ne može protezati samo na države-članice već i na građane-pojedince, jer su i oni dio nacionalnog suvereniteta.⁵ Osvrćući se na oštre polemike pristaša i protivnika prijedloga ustava, Hamilton smatra, što je jedna od temeljnih ideja eseja, da ne treba zanovijetati o opsegu centralne vlasti, jer je ionako riječ o vladi jedne nacije i o jedinstvenim nacionalnim interesima.⁶ Madison objašnjava da su bitne ovlasti Saveza, a ne država članica, jer o Savezu ovisi sreća i blagostanje Amerikanaca, pa suverenitet državnice treba podrediti sreći nacije.⁷ Razvijajući Hamiltonove postavke, Madison ističe temeljni argument federalista, tj. da protivnici prijedloga ustava zaboravljaju da su vlade državnice i savezna vlada samo različiti agenti i opunomoćenici naroda, uspostavljeni s različitim ovlaštenjima i za različite svrhe.⁸ U osnovi, dakle, federalisti polaze od uvjerenja da je federalizam, kao državno-pravni i politički sustav, prikladan za pripadnike jedne nacije bez većih unutrašnjih razlika. Stoga, braneći prijedlog Philadelphijskog ustava, stavljaju primarni izvor političke moći i suvereniteta u Uniju, koja se shvaća kao izraz općenacionalne volje, a tek sekundarni u federalne države, koje su izraz volje dijelova jedne nacije. Njihov je koncept prevladao i otvorio put velikoj budućnosti Sjedinjenih Država, posebno nakon poraza južnih država, koje su naginjale konfederalizmu, u građanskom ratu Sjevera i Juga 1861.–1865. Konfederalizam, kao politički sustav, karakterizira, u osnovi, nepostojanje zajedničkih poslova i, time, centralnih organa vlasti između konfederalno povezanih država. Konfederalna država može imati, na primjer, zajedničko carinsko tržište s drugom državom, ali ne i zajedničku monetu; zajedničko vojno

² Jay, 2/93.

³ Jay, 2/94: «With equal pleasure I have as often taken notice, that Providence has been pleased to give this one connected country to one united people – a people descended from the same ancestors, speaking the same language, professing the same religion, attached to the same principles of government, very similar in their manners and customs and who, by their joint counsels, arms, and efforts, fighting side by side throughout a long and bloody war, have nobly established general liberty and independence.»

⁴ Hamilton, 9/128.

⁵ Hamilton, 15/159, 16/165–167, 17/167–171.

⁶ Hamilton, 23/202–203.

⁷ Madison, 45/324–325.

⁸ Madison, 46/330: «The federal and State governments are in fact but different agents and trustees of the people, constituted with different powers, and designed for different purposes.» Takva je koncepcija, kako će kasnije nastojati pokazati, bila nezamisliva hrvatskim političarima, jer su polazili od činjenice nacionalnog pluralizma u Austriji i od nacionalnog pitanja kao bitnog za njezinu budućnost.

zapovjedništvo, ali ne i zajedničku vojsku itd. Konfederacija, kao državno-pravno i političko stanje, bila je česta pojava u ranijim društvima (npr. između helenskih polisa), ali u moderno doba dominiranja centraliziranih teritorijalnih država predstavlja izuzetak (npr. današnja Europska unija, ili, u vojnom pogledu, Sjeverno-atlantski savez). Određeni nekonfederalni sustavi mogu izuzetno izgraditi određene elemente konfederalizma.⁹ Netočno je praviti razliku između konfederalne i samostalne države, jer konfederalna država, s vanjskim, vojnim i financijskim kompetencijama, jest samostalna država, koliko je to, naravno, moguće u određenom spletu međunacionalnih okolnosti. U »čistoj« konfederaciji (tj. bez postojanja federalnih komponenti) ne postoji nikakva podjela suvereniteta, jer egzistira samo jedan nositelj vlasti, tj. konfederalna država s određenim konfederalnim vezama prema drugoj državi ili drugim državama.

Ponekad u praksi, a češće u teoriji, može doći do povezivanja federalnih i konfederalnih vrijednosti. Ako državno-pravni sustav, odnosno političke koncepcije, preferiraju federalne elemente, govorim o konfederalnom federalizmu. Obratno, tj. preferiranje konfederalnih vrijednosti, označavam kao federalni konfederalizam. Analizom tekstova *Slavenskog juga* trebalo bi pokazati jesu li prve moderne političke novine u Hrvatskoj naginjale federalizmu, konfederalizmu, konfederalnom federalizmu, federalnom konfederalizmu ili su, možda, odbacivale sve te koncepcije u prilog nekog petog opredjeljenja. Prije toga potrebno je odrediti osnovne povijesne okolnosti u kojima je nastao i djelovao *Slavenski jug*.

II. OSNOVNA OBILJEŽJA FEDERALIZMA I KONFEDERALIZMA U HRVATSKOJ POLITICI 1848.–1849.

Zapadni dio Habsburške monarhije – u prvom redu češke i uže austrijske zemlje – predstavljao je tip zemlje sa snažnim elementima kulturne i privredne modernizacije u srednjoj Europi prije 1848. No tradicionalni oligarhijski poredak¹⁰

⁹ Kao primjer može se uzeti sustav delegacija, te nepostojanje parlamenta i vlade za cijelu državu u dualiziranoj Habsburškoj monarhiji nakon 1867., koji predstavljaju konfederalne elemente. No Monarhija je imala i *conditio sine qua non* federalizma, tj. postojanje zajedničkih – vojnih, vanjskih i financijskih – poslova dvaju dijelova države (Austrije i Mađarske).

¹⁰ Oligarhijski poredak karakterizira podjela društva na staleže ili kaste; nepostojanje moderne građanske, već, eventualno, plemićko-staleške ustavnosti; vlasti malobrojne manjine iz redova privilegiranih staleža na čelu s personalnim vladarom, koji legitimira svoju vlast milošću Boga; uska povezanost crkve i države; apolitičnost masa; dominantni značaj nejednakosti na temelju privilegija staleža, pokrajina, gradova i cehova; nepostojanje ili efemerno značenje modernog nacionalizma itd. Suprotno tome, ohlokratski poredak karakterizira vlast brojne manjine, odnosno, preko povećanja biračkog prava, brojne većine; dominantni značaj jednakosti zbog nepostojanja većih političkih, privrednih i kulturnih razlika u društvu; masovno javno mnijenje, politika i kultura, te nacionalizam kao temelj masovnog društva. Izrazi »oligarhija« i »ohlokracija« imaju, u mojoj upotrebi, otprilike ono značenje, koje se obično daje izrazima »aristokracija« i »demokracija«. Konvencionalne izraze ne upotrebljavam, jer smatram da je neopravdano došlo do zaborava – helenskog – razlikovanja oligarhije od ohlokracije kao vlasti manjine, odnosno većine bez etičkih i intelektualnih kvaliteta prema aristokraciji i demokraciji, kao vlasti manjine, odnosno većine s intelektualnim i etičkim vrijednostima. To, ujedno, znači da aristokracija i demokracija nisu nikada postojale kao realni politički sustavi.

politički je zadržao snagu i odupirao se, pod čvrstom rukom kneza i ministra vanjskih poslova Klemensa Metternicha, bilo kakvim promjenama neustavnog i neparlamentarnog sustava. Politička zaostalost zemlje bila je u sve vidljivijoj opreci s procesima kulturne i privredne modernizacije. U istočnom dijelu Monarhije sve veće značenje, od kraja XVIII. stoljeća, imao je mađarski nacionalizam.¹¹ Dok je Metternichova germanizatorska politika bila anacionalna i vođena željom za što većim jedinstvom države, politika mađarskog plemstva dobivala je sve jače nacionalno obilježje. Ona je, naime, polazila od uvjerenja da su u istočnom dijelu Monarhije samo Mađari nacija, odnosno politička individualnost (nemzet), a nemađarski narodi (Slovaci, Ukrajinci, Rumunji, Nijemci, Hrvati i Srbi) nacionalne manjine (nemzetiségek). Mađarski nacionalizam nije poricao postojanje nemađarskih kolektiviteta, tj. grupa ljudi s nemađarskim materinskim jezikom, ali je inzistirao na tome da oni ne mogu biti nosioci državnog suvereniteta kao posebne nacije, već samo kao državljani unitarne i nedjeljive Mađarske. Nepravедnost takve koncepcije očitovala se u činjenici da su Mađari činili samo oko 1/3 stanovništva u istočnom dijelu Monarhije (Translajtaniji), računajući ovdje užu Hrvatsku i Slavoniju. Snažan uspon mađarskog nacionalizma, socijalno temeljen na moćnim zemljišnim posjednicima – plemićima, te srednjem plemstvu, pokrenuo je proces pretvaranja Ugarske u Mađarsku.¹² To je nove nemađarske nacionalizme, tijekom prve polovice XIX. stoljeća, stavilo pred dodatne teškoće. Tradicionalna (staleška) ustavnost Translajtanije prema Beču pokazala se kao dvosjekli mač, jer je mađarskom nacionalizmu olakšala zauzimanje dominantnih političkih i državnih pozicija.

Dugo nagomilano nezadovoljstvo konzervativnom dvorskom politikom izbilo je na površinu u Beču u ožujku 1848., uzrokujući Metternichov pad i paralizu centralne vlasti. U Pešti su 15. ožujka Mađari iznijeli svoje nacionalne zahtjeve, koji su predviđali potpuno osamostaljivanje Mađarske od Beča putem formiranja samostalne mađarske vlade s ministarstvima vanjskih, vojnih i financijskih poslova. U Beču su privremeno pristali na mađarske zahtjeve zbog nesredene političke situacije, zahtjeva i drugih austrijskih nacija, te separatističkog rata u sjevernoj Italiji, gdje su se borile i brojne mađarske jedinice. Samostalna mađarska vlada Lájosa Bátorthyja formirana je u razdoblju od 17. ožujka do 8. travnja, čime je dotadašnja realna unija Austrije i Mađarske zamijenjena personalnom. No, i personalna unija postojala je samo formalno, jer vladar nije mogao istodobno biti na dva mjesta, a mađarski palatin obavljao je sve kraljevske funkcije. Time je integritet Monarhije, kao jedinstvene cjeline prema van, privremeno negiran, a mađarski se separatizam jasno očitovao.

¹¹ Izraz »nacionalizam«, kao općenitu oznaku optiranja za određenu nacionalnu ideju i nacionalnu djelatnost pojedinaca i grupa, koristim u neutralnom smislu.

¹² Proces završava, u osnovnim političkim institucijama, 30-ih i 40-ih godina XIX. stoljeća s afirmiranjem mađarskog službenog jezika i mađarskog državljanstva za sve stanovnike bivše Ugarske. Samo je Hrvatska, do 1848. i nakon 1867., zadržala ograničenu državnu autonomiju. »Ugarska« je, za nemađarske nacionalizme, sve više bila izraz želje, a ne političkog realiteta.

Događaji u Beču probudili su velike nade kod hrvatskih nacionalista. Na Zagrebačkoj građanskoj skupštini 17. ožujka građani su uputili adresu vladaru, kojom pozdravljaju političke promjene u austrijskim zemljama. Istodobno izražavaju bojazan za hrvatsku nacionalnu samostalnost i slobodni razvitak, za što tradicionalna municipalna prava više nisu dovoljna garancija.¹³ Svoje viđenje mogućnosti uspostave novih političkih i državno-pravnih odnosa građani su izrazili riječima: »Mi smo sa svime uvereni, da samo ona država nosi u sebi klicu pravoga i slobodnoga razvitka i postojanoga blagostanja, u kojoj se pojedine pokrajine slobodno i samostalno razvijaju, a sva država čini jednu skladnu i harmoničnu celost.«¹⁴ Poznato je da su hrvatski privilegirani staleži, kao nosioci političkog života u ranijim vremenima, često spominjali, u službenim aktima, izraze poput »foedus« i »confoederatio« kao oznake državno-pravnog položaja Hrvatske i to, primarno, prema Ugarskoj. No ovo je prvi put da nove snage hrvatskog nacionalizma govore o preuređenju višenacionalne državne cjeline (dakle, cijele Monarhije, a ne samo njezina istočnog dijela). Primjetan je, također, naglasak na »pokrajinskim« posebnostima, što će kasnije činiti temelj konfederalnog principa u hrvatskoj politici. Ipak, ideja je ostala nejasna i nerazrađena, a »Zahtevanja naroda«, donesena na građanskoj skupštini 25. ožujka 1848. u Zagrebu, ostaju vezana uz hrvatski politički prostor ili Trojednu kraljevinu.¹⁵ Tadašnje nedovoljno razumijevanje da se osnovni cilj hrvatskog nacionalizma – ujedinjenje hrvatskih zemalja i suverenitet Trojedne kraljevine – ne može ostvariti bez uspostavljanja potpuno novih političkih veza unutar Monarhije, brzo je prevladano.

Radikaliziranje mađarskih zahtjeva prema Beču neminovno je povlačilo radikalizaciju hrvatskih zahtjeva prema Pešti, jer su hrvatski nacionalisti branili cjelovitost Monarhije. Ivan Mažuranić 10. travnja traži potpunu nezavisnost od nove mađarske vlade,¹⁶ čije je odluke ban Josip Jelačić 25. travnja 1848. stavio izvan snage u Hrvatskoj. To je bilo moguće učiniti, s formalno-pravne strane, samo uz uvjerenje da je Hrvatska potpuno nezavisna kraljevina od Mađarske i, time, u konfederalnoj, a ne federalnoj svezi s njom. Ivan Kukuljević, u članku »Kakva treba da bude u obće politika naša«, govori o savezu Trojedne kraljevine i slovenskih pokrajina uza zajednički sabor i bansku čast s tim da bi se »svakoj državi njezino posebno privlastjeno unutarnje upravljanje neoskernjeno uzdržati moralo.«¹⁷ Kukuljevićev članak predstavlja nerazrađenu ideju o novoj

¹³ Letak na štokavskom nosi naslov »Vaše posvetjeno Cesarsko Kraljevsko Veličanstvo!«, a na njemačkom »Adresse der königl. Haupt- und Freistadt Agram an Eu. Majestät den König mittelst einer Bürgerdeputation zu unterbreiten beschlossen in der Bürgerversammlung Agrams am 17. März 1848. – Euer Majestät!« – Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu (dalje: NSB), R VIIIa B-2 (1848), ormar 1, ladica 8. Značajno je da je adresa sastavljena istog dana kada je kralj Ferdinand dao pristanak za formiranje samostalne mađarske vlade.

¹⁴ Isto.

¹⁵ NSB R VIIIa B-2 (1848), ormar 1, ladica 5.

¹⁶ I. Mažuranić, *Hervati Madjarom. Odgovor na proglose njihove od ožujka mieseca i travnja 1848.*, Karlovac, 1848., 18.

¹⁷ *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske*, god. XIV./20. IV. 1848./br. 37 (dalje: NDHS).

političkoj zajednici s osnovnim elementima federalizma (zajednički sabor i ban Hrvatske i Slovenije) i konfederalizma (potpuna unutrašnja samostalnost obje političke cjeline).

Međutim, slovenski nacionalisti, djelujući u vrlo skućenim uvjetima nisu mogli realizirati ni minimum svojega nacionalnog programa, tj. ujedinjenje slovenskih zemalja u jedinstvenu političku cjelinu. S druge strane, Srbi u južnoj Mađarskoj, oslonjeni na vojnu silu u Vojnoj granici i protivni separatističkoj politici mađarske vlade, bili su u povoljnijem položaju i, time, politički zanimljiviji Hrvatima. Pri tome je značajnu ulogu odigrala brojna pravoslavna manjina u Hrvatskoj. Na tzv. Majskoj skupštini u Sremskim Karlovcima, od 13. do 15. svibnja 1848., mađarski su Srbi proklamirali »politični savez Vojvodovine Srbske s Trojednom kraljevinom Hrvatske, Slavonije i Dalmacije na temelju slobodne i savršene jednakosti«. ¹⁸ U isto vrijeme Bogoslav Šulek, poznati hrvatski publicist slovačkog porijekla, izrazio je mišljenje da ugarski Srbi žele da bude »njihov vojvoda pod banom trojedne kraljevine i potpredsjednik na našem saboru«. ¹⁹ Zamisao o zajedničkom saboru Hrvatske i Vojvodine predstavljala je element federalizma u Šulekovu članku.

Koncepcija federalizma i konfederalizma jasno su se, u osnovnim elementima, manifestirala u najznačajnijim aktima Hrvatskog sabora 1848. godine. Zastupnici su 10. lipnja uputili predstavku vladaru u kojoj su objasnili da je odvajanje Hrvatske od Ugarske uzrokovano separatizmom Mađara prema Austriji. ²⁰ Zagovarajući cjelovitost Monarhije, načelo federalizma izrazili su u ideji zajedničkih – vanjskih, vojnih i financijskih – poslova, kojima bi rukovođila centralna vlada odgovorna parlamentu. ²¹ Načelo konfederalizma zastupnici su izrazili u zahtjevu za potpunom samostalnošću Hrvatske u svim ostalim poslovima, te u imenovanju kod centralne vlasti »saboru ovih kraljevinah odgovornoga državnoga većnika koji će sve naredbe središnje vlade, koje bi se zemaljah ovih ticale protubijeliti«. ²² Ideja južnoslavenskog saveza je spomenuta, ali nije razrađena. U skladu s tim je i čl. XI./1848. s načelom federalizma (zajednički poslovi, vlada i parlament za cijelu Monarhiju) i konfederalizma (državna samostalnost Trojedne kraljevine s autonomnim poslovima i stvaranje novog saveza s austrijskim pokrajinama na temelju dogovora suverenih država). ²³ »Savez« Trojedne kra-

¹⁸ *Grada za istoriju srpskog pokreta u Vojvodini 1848–1849*, I, Beograd, 1952., dok. br. 182/str. 258.

¹⁹ B. Šulek, *Hrvati i Srbiji* – NSHS, XIV/13. V. 1848./47.

²⁰ NSB R VIIIa B-2 (1848), ormar 1, ladica 7. Saborški su poslanici tvrdili da je odcjepljenje »Ugarske« (zapravo Mađarske) od Beča nezakonito, a odcjepljenje Hrvatske od Mađarske legitimno. Time su, u hrvatsko-mađarskim odnosima, nalazili trajno prisutno načelo konfederalizma, jer je Hrvatska, po njima, oduvijek bila posebna i samostalna kraljevina, iako u savezu s Ugarskom/Mađarskom.

²¹ Isto.

²² Isto. Radi se o elementu konfederalizma, jer bi navedeni vijećnik neposredno kod centralne vlasti predstavljao Trojednu kraljevinu kao suverenu političku individualnost, brineći se za očuvanje njezine unutrašnje samostalnosti.

²³ I. Kukuljević (ed.), *Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, II., Zagrabiae, 1862., 324–325.

ljevine s Vojvodinom Srpskom formuliran je vrlo općenito u čl. VII./1848. godine²⁴ tako da se kod njega ne mogu jasno odrediti eventualni elementi federalizma, odnosno konfederalizma. Manifest Naroda Hrvatsko-Slavonskoga, kojim se Sabor, prije prekida rada 9. srpnja, obratio europskoj javnosti, ponavlja ranija načela federalizma i konfederalizma.²⁵

Iako daljnji politički procesi nisu odgovarali željama hrvatskih nacionalista, oni su ustrajavali na neophodnosti preuređenja Habsburške monarhije. U procijepu između separatističkih težnji Mađara, Talijana i Nijemaca, s jedne, i nastojanja bečkog dvora da vrati isključivi suverenitet krunu u cijeloj državi bez podjele vlasti s predstavnicima nacija, s druge strane, nisu imali drugog izbora. Osnovna načela federalizma i konfederalizma ponovljena su u dvije zakonske osnove, koje je saborski Veliki odbor izradio u prvoj četvrtini 1849. – »Osnova zakona o odnošenju trojedne kraljevine prema monarkii austrijskoj«²⁶ i »Osnova za utemeljenje narodne vojske u trojednoj kraljevini hrvatsko-slavonsko-Dalmatinskoj«.²⁷ Međutim, kruna, koja je, s postupnim slamanjem mađarskog pokreta do jeseni 1849., ponovno postala najznačajniji politički faktor u Monarhiji, razmišljala je isključivo o koncentraciji cjelokupne političke moći u rukama centralnih bečkih organa. To je podrazumijevalo negaciju hrvatske municipalne autonomije, najprije u formi Oktroiranog ustava (1849.–1851.), a zatim i neustavnog sustava unitarnog austrijskog carstva (do 1860.). Žalosna je činjenica da su hrvatski nacionalisti krenuli u građanski rat sa željom pretvaranja uske municipalne autonomije u suverenu i cjelovitu kraljevinu Hrvatsku u novom austrijskom savezu, a završili s gubitkom i postojeće autonomije. No, u uvjetima nemogućnosti stvaranja samostalne Hrvatske, hrvatski će nacionalisti i nakon 1860. obnoviti svoje zahtjeve za federalnom konfederalizacijom Monarhije, ali uz jače isticanje hrvatske samostalnosti i, time, načela konfederalizma. Međutim, iz današnje je perspektive prilično jasno da austrijski savez nije mogao postati realnost kada su, uz trajno nepovoljne vanjske okolnosti, tri dominantna politička faktora – dinastija, njemački i mađarski nacionalizam – bili odlučno protiv njega.²⁸

Nastojao sam, u najopćenitijim crtama i na temelju osnovnih izvora, izložiti ideje o federalizmu i konfederalizmu u hrvatskoj politici 1848.–1849. kao uvod

²⁴ Isto, 322.

²⁵ NSB R VIIIa B-2 (1848), ormar 1, lad. 7. I u ovom dokumentu jače je istaknuto konfederalno načelo, jer je austrijski savez shvaćen kao sredstvo nesmetanog razvitka suverenih nacionalnih država, a ne obratno.

²⁶ NSB, Ostavština Ivana Mažuranića, R 5848/13.

²⁷ »Osnova« je objavljena u Zagrebu 1849. kao posebna brošura. O ove dvije osnove kasnije će biti više govora, jer su obje objavljene i u *Slavenskom jugu*.

²⁸ Protiv preuređenja Monarhije, kao federalno-konfederalnog saveza, bili su i Poljaci, koji žele obnovu samostalne Poljske, te talijanski nacionalisti, koji žele stvaranje samostalne Italije. Dugoročne separatističke tendencije sve će se više razvijati kod većine srpskih i rumunjskih političara tijekom druge polovice XIX. stoljeća sa sve većim osamostaljivanjem Rumunjske i Srbije. Preostaje samo većina hrvatskih, slovenskih, čeških i slovačkih političara, koji su bili preslabi da bilo što učine u pravcu željenog preuređenja višenacionalnog carstva prije 1918. godine.

u analizu tekstova *Slavenskog juga*. U svim navedenim izvorima postojala je povezanost federalnog i konfederalnog načela uza zamjetno veći naglasak na konfederalizmu. Naime, nove nacionalne snage u Hrvatskoj polazile su od činjenice postojanja više nacija u Habsburškoj monarhiji, kojima treba osigurati nesmetan razvitak u postojećem političkom okviru. Središnja je vlast zamišljena kao izraz kompromisa više nacija tako da suverene nacionalne države zamišljenog austrijskog saveza zadržavaju sve kompetencije koje nisu nužne za funkcioniranje centralne vlasti i integritet Monarhije. Primarno se polazi od samostalnosti nacija, a tek sekundarno od centralne vlasti. Također, zamišljalo se da bi nacije, kao suvereni politički individualiteti, sklapali novi austrijski savez kao akt međudržavnog karaktera. Austrijski savez shvaćao se samo kao sredstvo nesmetanog razvitka austrijskih nacija, a ne kao cilj po sebi. U takvu bi savez mogao postojati samo indirektni odnos, preko organa nacionalnih država, između državljana-pojedinaca i centralnih organa, što je za federalni sustav nezamislivo. Sve te ideje govore da je, u osnovi, posrijedi koncepcija federalnoga konfederalizma. Ona je bila usko povezana s tzv. austroslavizmom, jer su male slavenske nacije bile osobito sklone tražiti zatitu u savezu ravnopravnih nacija zbog opasnosti od velikonjemačke, velikoruske i velikomadžarske politike. Sada je potrebno pokazati odstupa li *Slavenski jug*, u svojim osnovnim tendencijama, od tih ideja ili ih prihvaća i razvija.

III. FEDERALIZAM I KONFEDERALIZAM U SLAVENSKOM JUGU

Slavenski jug bio je hrvatski politički list, koji je izlazio tri puta tjedno u Zagrebu od 6. kolovoza 1848. do 1. srpnja 1849., a od tada svakodnevno, osim blagdana i nedjelje, do 11. veljače 1850., kada su ga vlasti zabranile. U početku su urednici bili tada poznati javni djelatnici Dragojlo Kušlan i Nikola Krestić uz poimence navedenih 19 »pomoćnih urednika« (Mirko Bogović, Mojsije Georgijević, Ivan Kukuljević, Ivan Mažuranić, Stanko Vraz, Ljudevit Vukotinović i dr.). Nakon Krestićeva odstupanja Kušlan je bio urednik, a kratko su ga zamijenjivali Ljudevit Šplait i Milorad Medaković, od 8. ožujka do 1. srpnja 1849. Od tada do zabrane lista urednik je tada najistaknutiji novinar i publicist u Hrvatskoj Bogoslav Šulek. Od kolovoza 1848. do kraja lipnja 1849. u zaglavlju lista stoji s lijeve strane »Narod bez narodnosti jest tielo bez kosti«, a s desne »Sloboda, jednakost i bratinstvo«. Najvažniji dio lista bio je uvodni članak, koji je donosio priloge urednika ili istaknutih političara i publicista, uglavnom iz Hrvatske. *Slavenski jug* pratio je stalno zbivanja u drugim dijelovima Europe, ali njegova je pozornost bila usmjerena na događaje i procese u Habsburškoj monarhiji. Do kraja 1848. list ima rubriku »Slavenski svijet« s podnaslovom »Austrijske države«, odnosno »Carevina austrijska«. Od prosinca 1848., ispod rubrike »Slavenski svijet«, podnaslov je »Savezna država austrijska«. Ovi podnaslovi nisu stavljeni slučajno, već su, kako će biti kasnije pokazano, dio temeljnih orijentacija lista. Nada u preuređenje Monarhije postupno se gubila u hrvatskoj politici tijekom 1849., pa od srpnja iste godine rubrike nose naslove po pojedinim zemljama ili proklamiranim područjima (»Trojedna kraljevina i vojvodina serbska«, »Ugarska«, »Austria« itd.).

Slavenski jug počeo je izlaziti kao svojevrsan nastavak *Saborskih novina*, koje su vrlo neredovito publicirane u Zagrebu od 6. lipnja do 29. srpnja 1848. s Eduardom Vrbančićem i Nikolom Krestićem kao glavnim urednicima. *Saborske novine* zalagale su se za očuvanje Habsburške monarhije i njezino preuređenje u savez ravnopravnih i državotvornih nacija; suradnju austrijskih Slavena i, posebno, Južnih Slavena; raskid dotadašnjeg saveza Hrvata s Mađarima, osim zajedničke krune; cjelovitost i suverenitet Trojedne kraljevine; ravnopravnost građana itd.²⁹

Poput svojeg prethodnika, i *Slavenski jug* bio je izrazito politički list u kojem su vijesti s ekonomsko-socijalnom problematikom bile rijetkost, a s kulturnom problematikom jedva da su i postojale. Razlog ne leži samo u burnim političkim i vojnim događajima 1848.–1849., jer su tada vrlo važna socijalna pojava seoski nemiri, motivirani isključivo privrednim razlozima, o kojima list donosi samo usputne obavijesti. Smatram da je glavni razlog preferiranja političkih tema uvjerenje hrvatskih i srpskih nacionalista da je trenutačno najvažnije osigurati političku individualnost Hrvata i Srba, nakon čega bi se veća pozornost mogla posvetiti privrednim, socijalnim i kulturnim problemima. Takvo je uvjerenje bilo potencirano i ograničenom socijalnom bazom hrvatskog i srpskog nacionalizma, jer su tada širi slojevi stanovništva (seljaštvo) anacionalni i apolitični. Na početku izlaženja *Slavenskog juga* objavljena je grupa članaka anonimnog autora pod zajedničkim naslovom »Pogled na europske događaje god. 1848.«. Autor ističe da je francuska revolucija potkraj XVIII. stoljeća ostvarila ravnopravnost građana, ali sada je aktualna ravnopravnost naroda kao opći princip Europe nakon 1789. godine.³⁰ Ostvarenje narodne ravnopravnosti znači negaciju tradicionalnoga birokratskog poretka, tako da »na mjesto prijašnjih kongressah stupit će kongressi narodah, razriešavajući pitanja međjunarodna.«³¹ Iako u ovim člancima ne postoje izražene koncepcije federalizma i konfederalizma, prisutne su ideje koje će, u kasnijim tekstovima, biti s njima usko povezane – negiranje oligarhijskih institucija, ravnopravnost građana i nacija, te stvaranje novih političkih odnosa na temelju interesnog ugovaranja nacija.

Potkraj srpnja 1848. u Beču su održani neuspješni hrvatsko-mađarski pregovori. Nakon povratka u Zagreb ban Josip Jelačić uputio je 6. kolovoza stanovništvu Trojedne kraljevine proglas u kojem kaže da je od mađarskih predstavnika tražio, uz ostalo, da priznaju ratne, vojne i vanjske poslove kao zajedničke za cijelu Monarhiju.³² Koncepcija zajedničkih poslova bit će, u kasnijim tekstovima, osnovna komponenta federalizma, koja je trebala osigurati integritet Austrije nasuprot separatističkim težnjama Mađara i, eventualno, Nijemaca. U rubrici »Pregled dnevnikah« donosi se vijest iz Beča o pokretanju lista *Allge-*

²⁹ Najznačajniji su članci: *Veroizpovedanje* (6. VI. 1848./br. 1); Andria Uhernik, *Naša odnošenja* (7., 8., 23. VI. 1848./2, 3, 8); Lj. Vukotinović, *Trojedna kraljevina i Austria* (15. VI. 1848./5); *Bratinstvo* (4., 10. 18. VII. 1848./12–14).

³⁰ *Slavenski jug* (dalje: SJ), 6. i 9. VIII. 1848./br. 1–2.

³¹ SJ, 13. VIII. 1848./4.

³² SJ, 9. VIII. 1848./2; NSB R VIIIa B-2 (1848), ormar 1, lad. 5.

meine Slawische Zeitung, iz čijeg se programa navodi da će Austrijski sabor stvoriti novu Austriju kao saveznu demokratsku državu.³³ Time je u *Slavenskom jugu* prvi put spomenuto preuređenje staroga višenacionalnog carstva.

Poznati srpski publicist Ognjeslav (Utješenović) Ostrožinski smatrao je da treba ostvariti sveti ugovor, koji će omogućiti nesmetani razvitak pojedinaca, obitelji i naroda. Temeljni principi novog poretka trebaju, po njemu, biti: 1. svaki narod³⁴ zasebna je cjelina s pravom na samostalni razvoj, 2. sloboda XIX. stoljeća ne može se temeljiti na tradicionalnom povijesnom, već na modernom prirodnom pravu, i 3. novi državni savezi trebaju nastati na temelju državnih ugovora ravnopravnih naroda. To bi omogućilo stvaranje »višjeg europskog narodno-državnog saveza, jedne velike države od narodnih država«. Ostrožinski nije eksplicitno spomenuo Austriju, ali može se pretpostaviti da je upravo na nju mislio kao na mogući politički okvir novog saveza. Ostrožinski je naveo osnovne vrijednosti konfederalizma višenacionalnih zemalja – suverenitet nacija i stvaranje novog saveza putem državnih ugovora suverenih nacija. Općenito je kod političara malih slavenskih naroda Austrije tada prevladavalo uvjerenje da »duh vremena« pogoduje preuređenju Monarhije tako da to bude u interesu svih njezinih naroda.

U članku anonimnog autora »Niemci i Slaveni« izričito se navodi da bi se austrijski narodi trebali politički organizirati i stvoriti samostalnu federativnu Austriju. Takva će Austrija suzbiti jačanje carističke Rusije na istoku, jer Slaveni neće više u Rusiji tražiti oslonac.³⁶ Time je prvi put u *Slavenskom jugu* naznačena konkretna potreba preuređenja Austrije u vrijeme kada je mađarski separatizam bio najjači. Ferko Žerjavić naglašava nužnost povjerenja habsburške dinastije u Hrvate, koji »iskreno žele da se cesarevina austrijska i nadalje uzderži, nu samo pod tim uvjetom, bez kojega monarkia daljnji opstanak imati nemože, – da se naime u Austrii uvede federalizam s kraljevskom vlašću, da se pokrajinam podieli vlastito upravljanje s jednom sredotočnom vladom za sve pokrajine, ograničenom ipak suverenskim pravi pojedinih pokrajinah«. ³⁷ Iako hipotetički preuređenje pisac naziva »federalizam«, on ga, zapravo, utemeljuje na kombinaciji federalizma (centralna vlast kao temelj integriteta Monarhije) i konfederalizma (što veći suverenitet austrijskih »pokrajina«). Time je autor ujedno naglasak stavio na konfederalizam i iznio koncepciju federalnoga konfederalizma.

U lipnju je Hrvatski sabor izabrao 4 poslanika za Austrijski sabor u Beču, koji je u srpnju 1848. počeo rad. Nakon povratka u Zagreb, Ljudevit Vukotinović, jedan od poslanika, napisao je da su se hrvatski poslanici trebali založiti za

³³ SJ, 9. VIII. 1848./2.

³⁴ U izvorima se koristi pretežno izraz »narod«, koji doslovno prenosim, ali iz konteksta je očito da se najčešće misli na modernu naciju kao kulturnu, jezičnu, političku i genetičku zajednicu. Doslovno prenošenje vrijedi i za izraze »federacija« (češće), odnosno »konfederacija« (rjeđe).

³⁵ O. Ostrožinski, *Rieč Diplomatom priašnjim i sadašnjim* – SJ, 16. VIII. 1848./5.

³⁶ SJ, 18. VIII. 1848./6.

³⁷ F. Žerjavić, *Rieč u vreme* – SJ, 30. VIII. 1848./11.

pretvaranje Austrije u saveznu državu slobodnih naroda, koji bi upravljali svojim posebnim poslovima, a za zajedničke priznali vanjske, vojne, financijske i trgovačke poslove. Poslanici nisu izrazili hrvatske želje zbog niza nepovoljnih političkih okolnosti, ali Hrvati će ratovati za Austriju samo ako ona želi živjeti kao »savez slobodnih i jednakih naroda«. ³⁸ Nakon razbijanja hrvatsko-mađarskih pregovora rat je postao neizbježan, to više što je dvor, nakon pobjede u sjevernoj Italiji, dovodio kraju privremenu i prisilnu suradnju sa separatističkom mađarskom vladom. Ivan Kukuljević je istaknuo da će se Hrvati boriti za dinastiju i Austriju ako se osigura sloboda svih njezinih naroda, a posebno slavenskih; ako se prestane misliti na utapanje Austrije u Veliku Njemačku; ako se uništi ugarska aristokracija i sadašnje županije uz »poblize svezivanje« ugarskih s ostalim austrijskim Slavenima. U Kukuljeviću je već tada postojala sumnja u snagu Hrvata, jer, po njemu, ako se te želje ne ispune, onda hrvatska vojska »nije ustala kao živo duhovno tijelo na želju naroda svoga, nego kao mrtva makina na zapovied tudjinstva«. ³⁹ U Kukuljevićevu članku usko je povezana ideja hrvatske borbe za očuvanjem Monarhije s njezinim preuređenjem. To se u tadašnjoj hrvatskoj publicistici često naglašavalo, jer je javno mnijenje u zapadnoeuropskim zemljama doživljavalo Madare kao pravedne borbe za nacionalnu i političku slobodu, a male slavenske narode, osobito Hrvate i Srbe, kao sluge reakcije i dvorske kamarile.

U tadašnjoj hrvatskoj publicistici bilo je prošireno uvjerenje da je borba slavenskih nacija za očuvanjem i preuređenjem Monarhije dio općeeuropske afirmacije načela slobode, jednakosti i bratstva. Gustav Dollhopf, jedan od »pomoćnih urednika« lista, piše da su Hrvati, prije ožujka 1848., zagovarali pokrajinsku narodnost i geografsku patriotizam, jer nisu shvaćali moderne ideje. ⁴⁰ Autor ističe da su Hrvati odlučni »da na jugu Europe stvorimo novi svijet, da preobrazimo lice krasnih na zapuštenih zemaljah, što se protežu od gorah karpatskih do divljo-romantičkoga Balkana«. ⁴¹ Ovo je prvi slučaj da se u *Slavenskom jugu* stvaranje novih nacionalnih odnosa i političkih zajednica ne ograničava na Austriju, već se proširuje i na Balkan.

Prelazak hrvatske vojske preko Drave 11. rujna 1848. i početak hrvatsko-mađarskog rata ostavio je snažan dojam u hrvatskoj javnosti. Ban Jelačić, u proglasu ugarskim narodima i, zasebno, mađarskom narodu, objasnio je da se

³⁸ Ljud. Vukotinović, *Otvoreno izviestje poklisara jednog hervatsko-slavonskog iz sabora Bečkog* – dodatak SJ-u, 25. VIII. 1848./9.

³⁹ I. Kukuljević, *Naša očekivanja od budućeg rata* – SJ, 1. IX: 1848./12. U Kukuljevićevu članku naglašeno je povezivanje ideje o preuređenju Monarhije na temelju federalno-konfederalnih vrijednosti s idejom austroslavizma, tj. uvjerenja da je očuvanje (preuređene) Austrije primarno u interesu malih slavenskih nacija. Ta povezanost zadržat će se i kasnije u tekstovima *Slavenskom jugu*.

⁴⁰ SJ, 8. IX. 1848./15. Dollhopfova tvrdnja nije točna, jer su 30-ih i 40-ih godina hrvatski nacionalisti, posebno oko Gajevih *Narodnih novina*, jasno afirmirali modernu hrvatsku nacionalnu ideju. No tada se, zbog nepovoljnih okolnosti, nije moglo govoriti o političkom povezivanju austrijskih Slavena i o preuređenju Monarhije.

⁴¹ Isto.

rat vodi protiv frakcije jednog naroda, koja želi uništiti cjelovitost Monarhije.⁴² Na dan prelaska trupa preko Drave Nikola Krestić je naglasio da Trojedna kraljevina, kao samostalna zemlja, više ne želi nikakav savez s Ugarskom, te dodao: »Ona (hrvatska vojska – T.M.) mora, uvažavajući sadašnjosti okolnosti svieta, pripoznati, da Ugarska, ovaj conglomerat potlačenih i ugnjetenih narodnosti, kao monarhija samostalna, u interesu civilizacije obstojati nesmie. Ona mora uvidjeti da duh vjeka zahtieva, da se Ugarska u življe narodne, iz kojih /se/ sastoji, razpadne. Razpadnutije ovo monarhie Ugarske u svoje življe, znači prestanak njezin. Čestice iz kojih se država ova sastojala, potrebiom vjeka gonjene, spojiti će se s ostalimi srodnimi življi u sadašnjoj Austrii, i stvoriti će novu preporodjenu Austriu, saveznu državu austrijsku. Pomladjena, preporodjena savezna država austrijska, u kojoj će svaki narod sam sobom upravljati, i ništa s ostalimi austrijskimi narodi obćenito neimati do jedne vladajuće dynastie i interessah obćih, jeste sverha vojske naše u Ugarskoj, jeste zadaća obožavanog vodje njenog (Jelačića – T.M.).«⁴³ U modernoj epohi nacionalizma *raison d'être* nije mogla imati tradicionalna staleško-oligarhijska Ugarska, a još manje nacionalistička Velika Mađarska. Preuređenje Monarhije po nacionalnom principu, pokazuje Krestić, konzekventno vodi nestanku »Ugarske« (zapravo, Mađarske) i stvaranju novih političkih zajednica u obliku nacionalnih država novog austrijskog saveza. Pri tome i Krestić u povezivanju federalizma i konfederalizma stavlja naglasak na konfederalizam, jer se nova Austrija shvaća kao sredstvo nesmetanog razvitka njezinih nacija.

Promjena politike bečkog dvora prema mađarskom separatističkom pokretu natjerala je Mađarski sabor da 6. rujna uputi deputaciju Austrijskom saboru u Beč. *Slavenski jug* pozorno je pratio rasprave na Austrijskom saboru zbog dolaska Mađara i opširno prenosio govore nekoliko poslanika o »federaciji« kao jedinom sredstvu za spas Austrije i neopravdanost identificiranja Ugarske i Mađarske.⁴⁴ U komentaru ovih rasprava N. Krestić piše da je Austrijski sabor ispravno postupio odbivši primiti mađarsku deputaciju (19. rujna). To je bilo, po njemu, ispravno i s političko-pravnog aspekta, jer duh vremena ne dopušta samovolju niti personalnih vladara, niti pojedinih naroda, ali i sa slavenskog stajališta, jer slavenski narod treba steći samostalnost i postati »kriepkim udom velikog tiela austrijskog«. ⁴⁵ I ovdje Krestić ističe viziju pretežno slavenske Austrije kao jedine alternative malim slavenskim nacijama u odnosu na mađarski separatizam. Istu ideju, ali mnogo snažnije, pod utjecajem bečke pobune od 6. listopada 1848., izrazio je i drugi urednik *Dragojlo Kušlan*, napisavši da Habsburgovac Ferdinand više ne može biti njemačko-austrijski car i ugarsko-mađarski kralj, već samo car »saveznih slavensko-rumunjskih zemaljah«. ⁴⁶ Time je jasno rečeno da su samo Slaveni i Rumunji zainteresirani za preuređenje Monarhije i da bi se dinastija morala na njih osloniti.

⁴² Proglasi od 10. rujna 1848. »Un die ungarische Nation« i »Manifest an die magjarische Nation« u: NSB R VIIIa B-2 (1848), ormar 1, lad. 5.

⁴³ SJ, 13. IX. 1848./17 (kurziv u orig.).

⁴⁴ SJ, 24. IX. i 1. X. 1848./22, 23 i 25.

⁴⁵ SJ, 27. IX. 1848./23.

⁴⁶ SJ, 11. X. 1848./29.

Misleći na optužbe da su Slaveni, a osobito Hrvati i Srbi, nesvjesno oruđe dvorske kamarile, Kušlan je istaknuo »da nas nikakva ljubav platonička ili pietät kakav ne vodi k dynastii, već jedino korist naša«. Smatrao je da će, s nestankom stare Austrije, nastati nove federativne države, koje bi austrijskim Slavenima omogućile slobodan razvitak.⁴⁷ N. Krestić napisao je da austrijski Slaveni mogu svoju narodnost najbolje očuvati u »slobodnom savezu austrijskih narodah«.⁴⁸ Iz beogradskih »Srbskih novina« prenesena je grupa članaka pod naslovom »Prevat bečki od 6. Listop. t.g.« u kojima se navodi da Slaveni čine većinu u Monarhiji i žele »cielokupnu, veliku, slobodnu, silnu, nezavisnu Austriu, u systemi konfoederativnoj«.⁴⁹ I u ovim izvorima, bez obzira na korištenje izraza i »federacija« i »konfederacija«, naglasak je na konfederalizmu, jer se kao primaran ističe interes slavenskih nacija, a integritet Austrije samo toliko koliko je s njim povezan.

Tijekom 1848.-1849. osnovni napor hrvatskih nacionalista vezan je uz očuvanje Monarhije, ali javlja se i ideja da se Južni Slaveni u Osmanlijskom sultanatu pridruže preuređenoj Austriji. Takva bi Austrija mogla i njima pružiti uvjete za nesmetani nacionalni razvitak umjesto nesigurne i krvave borbe za svoje osamostaljenje i državno proširenje. *Slavenski jug* prenio je članak iz poljske *Gazette* u kojem se navodi da »federacija slobodnih narodah pod dynastiom austrijskom, osnovanje velike države južno-slavenske iz Hrvatske, Dalmacie, Slavonije, Srijema, Banata, kojoj bi se imala Serbia, Bosna i Slaveni pridružiti – jest od odavno ideal južnoslavenskih domoljubah«.⁵⁰

U tekstovima Slavenskog juga ideje o federalizmu i konfederalizmu izražavane su na različite načine, s različitom jasnoćom i teoretskom potkovanosću autora. Jednu od najkvalitetnijih koncepcija iznio je Ognjeslav Ostrožinski u »Osnovi za savezno preporodjenje cesarovine austrijske po načelu ustavne slobode i narodne pravstvene jednakosti«.⁵¹ Autor smatra da je glavni problem kako pomiriti narodnu i političku slobodu s državnim jedinstvom ili, rečeno danas uobičajenim rječnikom, kako riješiti nacionalno pitanje unutar i uz očuvanje višenacionalne zemlje. U Austriji je ostvarena, nastavlja Ostrožinski, eman-

⁴⁷ SJ, 18. X. 1848./32.

⁴⁸ SJ, 22. X. 1848./34.

⁴⁹ SJ, 25. X. 1848./35. Preostali dijelovi prenesenog članka objavljeni su u: SJ, 29. X. i 1. XI. 1848./37 i 38.

⁵⁰ Dodatak SJ-u, 1. XI. 1848./38 (kurziv u orig.). O tome, međutim, među južnoslavenskim nacionalistima nije bilo unisonog uvjerenja, jer srpski političari više nisu željeli, kao u ranijim desetljećima, priključenje krajeva južno od Save i Dunava Monarhiji, već osamostaljenje i teritorijalno širenje Srbije.

⁵¹ SJ, 27. X., 29. X., 1. XI., 3. XI. i 5. XI. 1848./36-40. S određenim izmjenama donosi je i Stjepan Pejaković, *Aktenstücke zur Geschichte des kroatisch-slavonischen Landtages und der nationalen Bewegung vom Jahre 1848*, Wien, 1861., *Anhang*, 1-32. Već prije početka objavljivanja »Osnove« D. Kušlan navijestio ju je kao »naše mnjenje veleumno« (SJ, 25. X. 1848./35). »Osnova« je rano prevedena na najznačajnije europske jezike, a pozornost joj posvećuju i pojedini značajni istraživači povijesti Habsburške monarhije u zapadnim zemljama (usp. interpretaciju Roberta A. Kanna, *The Multinational Empire. Nationalism und National Reform in the Habsburg Monarchy 1848-1918*, II., New York, 1950., 14-17).

cipacija pojedinaca kao građana, ali treba ostvariti emancipaciju Slavena i Rumunja od njemačko-mađarske prevlasti. Opastanak Austrije zavisi od slobodnoga federativnog saveza naroda na temelju »naravnog razvitka iz postojećih elementah«, tako da udruženi narodi od svoje moći ustupaju centru samo ono što je prijeko potrebno za državnu cjelinu.⁵²

Svaki narod, objašnjava Ostrožinski, treba samostalno uređivati vlastite poslove, a zajedničke na općem saboru na temelju saveznog ugovora. Središnje zakonodavstvo treba osigurati načelnu ravnopravnost naroda, a ostvarenje narodne ideje prepustiti svakom narodu. Samo savezno uređenje može osigurati preporod Austrije i učiniti je središtem velike srednjoeuropske konfederacije.⁵³ Kao središnje organe Ostrožinski navodi od izvršnih organa vladu, a od zakonodavnih organa opći narodni sabor, koji se brine za međunarodno zakonodavstvo i središnji sabor, kojeg čine odgovorni poslanici iz narodnih sabora za zajedničke – vojne, vanjske i financijske – poslove. Uredbe centralnih organa moraju se publicirati na svim narodnim jezicima.⁵⁴ Pri tome treba izbjeći slabost austrijske konfederacije u središtu, ali i neravnopravnost narodnih država. To će se osigurati narodno neutralnom unutrašnjom politikom i ograničenim kompetencijama centralne vlade.⁵⁵ Ostrožinski svoj program završava pomalo zanesenim riječima: »To bi dakle bila nova sgrada austrijske slobode, to temelj prave slave austrijske, temelj hristjanskog pojma državnog, temelj postojanog mira svijeta.«⁵⁶

Ostrožinski iznosi koncepciju složene višenacionalne države, koja se ne može obilježiti isključivo ni kao federacija, ni kao konfederacija, jer se temelji na povezivanju federalnih i konfederalnih vrijednosti. Federalne su komponente, u njegovu programu, priznavanje centralnih austrijskih organa (vlade i dvaju sabora) i zajedničkih poslova (vanjskih, vojnih i financijskih). Ostrožinskom je jasno da je to minimum za očuvanje državnog integriteta Austrije. Konfederalne su komponente osnivanje novog saveza na saveznom ugovoru suverenih nacija, nacionalni konsenzus i nacionalni interesi kao temelj nove Austrije, te primarnost očuvanja suvereniteta svake nacije, koja ustupa središnjoj vlasti samo minimum za njezino funkcioniranje. Ostrožinski ne spominje eksplicitno odnos centralnih organa i državljana-pojedinaca, ali se zbog inzistiranja na suverenitetu saveznih država može pretpostaviti da bi taj odnos bio indirektan, a ne

⁵² SJ, 27. X. 1848./36.

⁵³ SJ, 29. X. 1848./37. Tekst Ostrožinskog dobar je primjer kako se ne može puno zaključiti iz doslovnog prenošenja i tumačenja temeljnih pojmova, jer se on naizmjenice koristi izrazima »federacija« i »konfederacija«. Njemu je, naime, stalo da naglasi političku pluralnost zamišljenog austrijskog saveza.

⁵⁴ SJ, 1. XI. 1848./38.

⁵⁵ SJ, 3. XI. 1848./39.

⁵⁶ SJ, 5. XI. 1848./40. Značajno je napomenuti da Ostrožinski izričito odbacuje tradicionalno povijesno pravo i nove države zamišljenog austrijskog saveza temelji primarno na jezičnom principu. Stoga je za istojezične Hrvate i Srbe predvidio jednu, a za Slovence drugu državu. Jedinственu – južnoslavensku – političku jedinicu predvidjet će u ponovnom izdanju izmijenjene »Osnove« 1861. godine.

direktan kao u federativnom sustavu. Osim toga, Ostrožinski smatra saveznu Austriju sredstvom nesmetanog razvitka njezinih nacija pa *raison d'être* Austrije izvodi iz suvereniteta nacija, a ne obratno. Sve to govori o preferiranju konfederalizma i, time, zastupanju koncepcije federalnog konfederalizma.

Hrvatski i srpski nacionalisti oko *Slavenskog juga* pozdravili su slom bečkog ustanka potkraj listopada, jer su ga smatrali produktom velikonjemačke i pro-mađarske politike. Međutim, vojna diktatura, koju je u osvojenom Beču uspostavio knez Alfred Windischgrätz, ostavila je na njih mučan dojam. Ivan Kukuljević je austrijske Slavene upozorio na oprez, jer duh stare Austrije nije mrtav.⁵⁷ Takvi i slični članci pojavljivat će se na stranicama lista sve češće, usporedo sa spoznajom jakosti oligarhijskih snaga (dvorske kamarile, državne birokracije i vojnog vrha), koje se nisu pomirile s rušenjem starog poretka. Ovom razdoblju punom sumnje pripada vrlo zanimljiv i specifičan članak anonimnog autora pod nazivom »Obzor austrijski«. Osnovna je misao pisca da se Austrija ne može preurediti u savez ravnopravnih država i naroda, jer ju ne sačinjavaju cjeloviti narodi, već »plemena« ili dijelovi pojedinih naroda (Nijemci, Talijani, Rumunji i Slaveni), koji se žele pridružiti svojim narodnim matricama. Oni su, k tome, međusobno zavađeni i njihove sukobe može suzbiti samo vojna diktatura i centralizacija: »Čini se biti istinito: da Austrija samo i jedino nuz Metternichovu systemu skupna, mirna i kriepka obstati može; a da svaki korak k slobodi narodah i provinciah k njenom razsutku spieši.«⁵⁸ Uredništvo, istina, nije u bilješci izrazilo neslaganje s autorom, ali to je, u godinu i pol izlaženja lista, jedini članak u kojem se izričito tvrdi da se Austrija ne može preurediti u federalno-konfederalnu zajednicu. Članak je, prema tome, potpuni izuzetak, jer svi drugi članci s ovom problematikom ili eksplicitno zagovaraju preuređenje Monarhije ili, u najdaljem slučaju, izražavaju sumnju u mogućnost željene transformacije starog carstva.

Ideja južnoslavenske suradnje i uzajamnosti prisutna je u hrvatskoj publicistici i prije 1848., ali tek je u ovo vrijeme mogla dobiti izrazito političko obilježje. Koncepcija »austrijskog saveza« podrazumijevala je suradnju svih austrijskih naroda, što je Hrvate primarno upućivalo na susjedne Slovence i Srbe. Anonimni autor smatra da Slovenci, Hrvati i Srbi trebaju najprije odrediti uvjete međusobnog saveza, da bi kao jedan – jugoslavenski – narod stupili u savez austrijskih naroda, a ne kao »mali narodići«. Južnoslavenski savez mogao bi biti prvi korak u stvaranju austrijske federacije.⁵⁹ »Jugoslavenski narod«, u autorovoj koncepciji, nema određenje zasebne nacije, već je zbirno ime, koje označava usko političko povezivanje južnoslavenskih nacija radi svladavanja njihove slabosti. Savezi pojedinih nacija, kao temelj općeg austrijskog saveza, izrazita je konfederalna ideja, ali s obaveznom federalnom komponentom – s težnjom očuvanja državnog integriteta Habsburške monarhije preko zajedničkih poslova. Sličnu ideju o južnoslavenskom savezu kao temelju austrijske federacije

⁵⁷ I. Kukuljević, *Pozor Slaveni!* – SJ, 15. XI. 1848./44.

⁵⁸ SJ, 1. XII. 1848./51. Međutim, pisac nije antihabsburški orijentiran, jer navodi da bi Habsburgovci mogli ostati na čelu nove slavenske države zapadnih ili južnih Slavena.

⁵⁹ SJ, 19. XI. 1848./46.

izrazio je i urednik D. Kušlan, navodeći »občenita načela« društva »Slavenska Lipa na Slavenskom jugu«, koje je osnovano 29. studenoga 1848. godine.⁶⁰ U konačnoj redakciji pravila društva navedena je potreba uske suradnje austrijskih Slavena, posebno u južnim pokrajinama, te pretvaranje Austrije u saveznu državu sastavljenu od pokrajinskih država pojedinih naroda s temeljem u »naravi naroda ili jezika«.⁶¹ I ovdje se priznanje nacionalne pluralnosti i interesa (konfederalna komponenta) uzima kao temelj daljnjeg opstanka Austrije.

Nakon premještanja Austrijskog sabora u moravski gradić Kromeriž formirana je 27. studenoga nova austrijska vlada Franza Stadionia i Felixa Schwarzenberga. U programu nove vlade spomenut je, doduše, slobodni razvitak svakog naroda na temelju unutrašnje samostalnosti pokrajina i općina, ali je naglašeno da će osnovna briga vlade biti »da organe vlade kako u sredini monarhije, tako i u pokrajinama u upravljanju njihovih zvaničnih dužnosti najjače osnaži«.⁶² Pravo značenje ovih nejasnih riječi pokazat će se za nekoliko mjeseci, nakon rastjerivanja Austrijskog sabora i oktroyiranja Ustava početkom ožujka 1849. *Slavenski jug* isprva je povoljno primio program nove vlade, ali N. Krestić nije zaboravio spomenuti da su narodni interesi bili glavni uzroci pokreta u Austriji. Deklarativne fraze o ravnopravnosti naroda ne vrijede puno, jer »samo u slobodnom savezu samostalnih država ravnopravnost narodnostih istinom postati može«.⁶³ Time je Krestić međusobno uvjetovao dugoročni opstanak Austrije sa suverenitetom njezinih nacija, što opet znači povezanost federalizma i konfederalizma uz primarnost konfederalne komponente. Upozorenje da se ravnopravnost austrijskih naroda može osigurati samo slobodnim institucijama Krestić je ponovio u polemici s bečkim centralnim listom *Die Presse*, koji je napao Kukuljevićev članak »Pozor Slaveni!«.⁶⁴

Potkraj 1848. i početkom 1849. jedno od najvažnijih pitanja u hrvatskoj publicistici je treba li Trojedna kraljevina uputiti svoje poslanike na Austrijski sabor u Kromeriž. Kušlan je smatrao da su trenutačno povoljne prilike za slanje zastupnika, jer su Slaveni na dobrom putu da iz većih dijelova Austrije stvore mlade i sposobnije cjeline za život u slobodnoj federaciji austrijskih naroda.⁶⁵ Kao potvrda dobrog rada Austrijskog sabora pojavljuju se i dopisi po kojima su njemački poslanici u Kromerižu osnovali njemačko-austrijsko društvo s ciljem očuvanja Austrije na temelju ravnopravnosti njezinih naroda.⁶⁶ I društvo »Slav-

⁶⁰ SJ, 8. XII. 1848./54. Zagrebačka »Lipa« bila je političko društvo osnovano po uzoru na češku »Lipu slovansku« (o tome više: Jaroslav Šidak, »Društvo Slavenske Lipe na Slavenskom Jugu«, u: *Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848-1849*, Zagreb, 1979., 291-321). Oba tadašnja urednika *Slavenskog juga* (Kušlan i Krestić) bili su među njezinim članovima i osnivačima. »Občenita načela« nalaze se i u ostavštini »Lipe« u: NSB R 6524 a.

⁶¹ SJ, 14. XII. 1848./57; NSB R 6524 a-1. I u nacrtu i u konačnoj redakciji pravila zagrebačke »Lipe« federalno-konfederalna austrijska zajednica temelji se na jezičnom, a ne povijesnom načelu.

⁶² NSB R VIIIa I-1 (1848), ormar I, lad. 5.

⁶³ N. K., *Program ministertva* - SJ, 6. XII. 1848./53.

⁶⁴ SJ, 14. XII. 1848./57.

⁶⁵ D. K., *Naše potrebe II* - SJ, 12. XII. 1848./56.

⁶⁶ SJ, 12. XII. 1848./56.

venska Lipa na Slavonskom jugu«, u pismu Banskom vijeću i banu Jelačiću od 17. prosinca 1848., izjasnilo se za slanje zastupnika kako bi Hrvati izbjegli da se o njima odlučuje bez njih.⁶⁷ Maksim Prica bio je istog mišljenja, jer u sadašnjoj Hrvatskoj dominira političko mrtvilo bez povezanosti s drugim austrijskim narodima preko jednog centra. Zastupnike, po njemu, treba poslati što prije, iako Hrvati pripadaju ugarskoj kruni, jer su Mađari uništili stare zakone, Ugarski je sabor raspušten, a Austrijski sabor želi preuređenje Austrije. Prica napominje da Hrvati nisu željeli potpunu samostalnost, nego ravnopravan savez s ostalim austrijskim narodima.⁶⁸

Slavenski jug povremeno je donosio govore pojedinih austrijskih zastupnika ako su se, poput Františka Palackog i Ladislava Riegera, zalagali za ravnopravnost austrijskih naroda i ustavno ograničenje carske vlasti.⁶⁹ Ideja o slanju hrvatskih zastupnika na Austrijski sabor bila je konfederalno utemeljena, jer je polazila od uvjerenja o samostalnosti Hrvatske, koja ima pravo negirati stare (Mađarska) i stupiti u nove (austrijski savez) političke okvire. Ipak, ta se ideja nije ni približila svojem ostvarenju zbog nastavka građanskog rata u Mađarskoj; nemogućnosti da se, u banovoj odsutnosti, sazove Hrvatski sabor, koji je jedini mogao izabrati poslanike; te sve otvorenijeg djelovanja dvorske kamarile i vojnog vrha, koji će rastjerati Austrijski sabor i oktroirati Ustav.

Analizirajući europska zbivanja tijekom 1848. godine, M. Prica je naglasio da su se svuda u zapadnoj i srednjoj Europi rušili stari državni poreci i tradicionalne posvećene vrijednosti, ali nova društva i institucije nisu ostvareni.⁷⁰ Time je autor upozorio na dotadašnju neostvarenost želje za stvaranjem federalno-konfederalne Austrije. S jačanjem oligarhijskih snaga takva će upozorenja biti sve češća u *Slavonskom jugu* i u hrvatskoj javnosti općenito, ali bez mogućnosti da se išta bitno promijeni u konstelaciji političkih snaga.

Usprkos tome, na stranicama lista ne nestaju članci koji se zalažu za preuređenje Austrije. Autor potpisan inicijalima smatrao je da su Hrvati morali raskinuti dotadašnju vezu s Ugarskom ako su se željeli osloboditi mađarskog nasilja i spojiti se s austrijskim pokrajinama u jedno opće državno tijelo. Svaka država mora imati relativno jaku centralnu vlast, ali ne na štetu slobode državljana. Pisac misli da se vanjski poslovi i vanjska trgovina, te dio financija i vojske u slučaju rata mogu predati centru, dok narodne države zadržavaju kontrolu nad

⁶⁷ SJ, 19. XII. 1848./59; NSB R 6524 c-1.

⁶⁸ Pleševički, *Treba li nam poslati poklisare na austrijski sabor?* – SJ, 28. XII. 1848./62. »Pleševički« je bio pseudonim tada poznatog srpskog političara i publicista iz Hrvatske Maksima Price.

⁶⁹ Usp. Riegerov govor u: SJ, 27. I., 30. I., 1. II., 3. II. i 6. II. 1848./12-16 i interpelaciju Palackog od 23. veljače 1849. u: SJ, 1. III. 1849./26.

⁷⁰ M. Pleševički, *Pogled na godinu 1848.* – SJ, 2. I., 4. I., 6. I. i 9. I. 1849./1-4. Primijenivši svoja razmatranja na Austriju, Prica je ustvrdio da je ona samo gomila raznih zemalja, država i naroda, ali njezino je očuvanje prijeko potrebno za europski mir. Slaveni, a osobito Hrvati i Srbi na čelu s Jelačićem, spasili su je i položili temelj novoj Austriji još na Slavonskom kongresu u Pragu u lipnju 1848. (Pleševički, *Austria u god. 1848.* – SJ, 30. I., 1. II., 3. II. i 6. II. 1849./13-16).

preostalim dijelom financija i vojske.⁷¹ Priznajući zajedničke poslove i integritet Austrije pisac je zadržao načelo federalizma, ali je naglasak stavio na konfederalizam, jer bi, po njemu, nacionalne države imale mogućnost i pravo kontrole i ograničenja centralne vlasti.

Carski je dvor, u suradnji s vojnim vrhom, rastjerao Austrijski sabor i 7. ožujka 1849. oktroirao Ustav za cijelu Monarhiju, kojim se predviđala koncentracija cjelokupne političke moći u rukama centralnih bečkih organa. Za »krunovine« predviđala se ograničena pokrajinska, a ne državna autonomija, jer bi u Monarhiji postojalo samo jedinstveno austrijsko državljanstvo. Ustav nije shvaćen, od onih koji su ga donosili, kao dugoročno rješenje, nego kao privremeni kompromis između predožujskog sustava u Cislajtaciji i zahtjeva austrijskih nacionalizama 1848.–1849. za ustavnost, parlamentarizmom i državnim suverenitetom nacija u okviru Austrije. Već je po tome Oktroj bio daleko od osnovnih težnji hrvatske politike, uz činjenicu da su ga samovoljno donijeli car Franz Joseph i dvorska kamarila, a ne Austrijski sabor. Tradicionalnim oligarhijskim snagama, ravnodušnim prema masama i nacionalizmu, bilo je »normalno« da se carskom milošću uređuju razvoj i društvene institucije različitih naroda. To je sasvim drukčija koncepcija društva od modernog nacionalizma, koji osnovnu snagu društvenog razvitka traži u naciji.

Hrvatski i srpski nacionalisti oko *Slavenskog juga* nisu bili iznenađeni dramatičnim političkim promjenama, koje su nagoviještale početak restauracije staroga predožujskog političkog sustava i njegovo proširenje na istočni dio Monarhije (Hrvatsku i Mađarsku). Tijekom veljače 1849. u uvodnim člancima stalno se pojavljuju tvrdnje o rastućoj centralizaciji, germanizaciji, težnji za povratkom stare Austrije itd.⁷² Uredništvo je vrlo brzo osudilo Oktroirani ustav, proglašivši ga željom za obnovom Metternichove tamnice naroda.⁷³ Smatralo je, naime, da Ustav negira želje austrijskih naroda za federacijom i teži centraliziranoj državi po uzoru na Francusku. Hrvat Franjo Kulmer, zastupnik Trojedne kraljevine kod dvora i austrijske vlade, nije smio, po prosudbi uredništva, potpisati Ustav, kojim se Bansko vijeće zaobilazi, u Vojnoj se granici povećava ropstvo i, iznad svega, uništava se hrvatska autonomija i municipalnost.⁷⁴ Naglašavalo se da austrijski narodi, zastupani na rastjeranom saboru u Kromerižu, nisu prije ožujka 1848. imali svoju ustavnost i državnu autonomiju, poput Hrvata. Stoga ne može vlada, koja se poziva na povijesno pravo, rušiti tradicionalnu ustavnost.⁷⁵ Tekstovi pokazuju da je *Slavenski jug*, kao i tadašnja hrvatska politika općenito, verbalno odbacivao Oktroj ne samo zbog prava svake nacije da sama uredi svoje osnovne društvene institucije nego i zbog uvjerenja o tradicionalnoj hrvatskoj državnoj samostalnosti u okviru Habsburške

⁷¹ J. S., *Odnosnja pokrajinsko-narodnih deržavah prema obćederžavnom sredotočju Austrie* – SJ, 13. I. 1849./6.

⁷² SJ, 10. II. 1849./18, 13. II. 1849./19, 17. II. 1849./21, 20. II. 1849./22, 22. II. 1849./23 i 27. II. 1849./25.

⁷³ SJ, 10. III. 1849./30.

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ SJ, 13. III. 1849./31.

monarhije i zemalja ugarske krune. Time se i ovdje u prvi plan stavljao princip konfederalizma, jer Hrvatska, u okviru Monarhije, ima *raison d'être* samo kao suverena kraljevina koja dogovorno uređuje sva bitna pitanja s drugim političkim faktorima, prije svih sa svojim kraljem.

Ogorčenom osudom Oktoiranog ustava nije napuštena težnja hrvatskih i srpskih nacionalista za očuvanjem Monarhije na temelju zajedničkih poslova. To je značilo zadržavanje načela federalizma, ali on je, od sada, zbog nepovoljnoga političkog razvoja, još manje istican nego ranije. U stalnoj polemici sa službenim i poluslužbenim austrijskim centralističkim listovima preveden je članak provladinog *Lloyda*, koji ravnopravnost naroda razumije samo kao pojedinačnu ravnopravnost u privatnom životu i u općini. Uredništvo *Slavenskog juga*, naprotiv, smatra da ravnopravnost naroda znači da »svi, kao narodi, kao posebna tiela u austrijskoj carevini budu među sobom jednaki, ravni, i da jednaka prava uživaju: t.j. da svi jednako imaju pravo živiti i priznani biti kao narodi, i razvijati se kao narodi, u državu i državne poslove uticati kao narodi, svojom narodnom jezgrom kao narodi pronicati i puniti državu«. Upravo je Oktroj onemogućio takvu federaciju.⁷⁶ Time su nacionalisti oko *Slavenskog juga* pokazali da osuđuju Oktroj s konfederalnoga, a ne federalnog stajališta, jer i Oktoirani ustav polazi od integriteta Monarhije, jake centralne vlasti i zajedničkih poslova za cijelu carevinu, a to su federalne vrijednosti. To, naravno, ne znači da je Oktroj predviđao federalni sustav, već samo da je sadržavao određene komponente koje nisu inkompatibilne s federalizmom.

Kao što je spomenuto, djelatnost saborskog Velikog odbora u prvoj trećini 1849. izražena je u donošenju dviju zakonskih osnova. »Osnova zakona o odnošenju trojedne kraljevine prema monarkii austrijskoj« polazi od načela o cjelovitosti i nerazdjeljivosti Trojedne kraljevine, koja može stupiti u »tišnji savez politični« sa slovenskim zemljama austrijskog dijela Monarhije.⁷⁷ U osnovi se naglašava da Trojedna kraljevina ima svoj domaći autonomni sabor, koji upravlja svim poslovima, osim zajedničkih za cijelu carevinu (vojnih, vanjskih, trgovačkih i financijskih). Zajedničke poslove obavlja opći austrijski sabor, koji ne smije prekoračivati granice svoje nadležnosti, a središnja vlada ne smije ustanovljavati odsjeke, koji bi bili viši ili samostalni u odnosu na državna tijela Trojednice. Trojedna kraljevina treba na dvoru imati svojem saboru odgovornog ministra, koji će protupotpisivati odluke kralja vezane uz hrvatske autonomne poslove. U hrvatskoj javnosti postojao je i u to vrijeme strah od stvaranja Velike Njemačke, koja bi, na temelju povijesnog prava, pripojila zemlje austrijskog dijela Monarhije. Stoga su u osnovi vanjski poslovi priznati kao ingerencija središnje vlasti samo pod uvjetom da nijedan dio Trojedne kraljevine (misli se primarno na Istru) ne bude pripojen njemačkoj državi.⁷⁸ Osnova primjetno naglašava načelo konfederalizma, jer teži striktnom ograničenju središnje vlasti,

⁷⁶ SJ, 24. III. 1949./36 (kurziv u orig.). U polemici s istim listom *Slavenski jug* je naglašavao da su Hrvati protiv Oktroja, jer se nameće narodima i ne sadržava ni traga od ideje federacije (isto).

⁷⁷ SJ, 7. IV. 1849./42.

⁷⁸ SJ, 12. IV. 1849./43.

maksimalno mogućem suverenitetu nacionalne (hrvatske) države i kontroli svih odluka centra, koje se tiču Trojedne kraljevine. Federalizam je izražen u ideji postojanja zajedničkih poslova, kojima se osigurava integritet Monarhije kao jedinstvene političke cjeline u međudržavnim odnosima.

U »Osnovi za utemeljenje narodne vojske u trojednoj kraljevini« naglašava se potreba ostvarenja ustavne slobode svih državljana austrijskog saveza i stvaranje južnoslavenskog saveza, koji bi imao veliku budućnost na jugu Europe, jer »slobodno jugoslavjanstvo je najmoćnije sredstvo Austrije za upliv njezin na jugu, najčvrstiji zid uplivu ruskom, najčvrstiji bedem prama razoravajućem teženju madjarsko-italijansko-njemačkom«. To bi podrazumijevalo »jednakost u uživanju pravah i nošenju tereta između jugoslavenskog saveza i inih pokrajina u obćem državnom savezu austrijskog carstva«. ⁷⁹ Načelo konfederalizma jače je izraženo od prijašnje osnove, jer se predviđa narodna vojska u Trojednoj kraljevini kao poseban dio austrijske vojske. ⁸⁰ Ta je osnova značajna i zbog povezivanja hipotetičkog austrijskog saveza s istočnim pitanjem. Naime, hrvatski nacionalisti, tijekom 1848.-1849. i nakon 1860., ne samo da nisu željeli stvaranje samostalne države svih južnih Slavena, već su, naprotiv, željeli da se južni Slaveni južno od Save i Dunava dobrovoljno priključe Austriji. To nije bila reakcionarna koncepcija, jer su, pri tome, uvijek mislili na preuređenu Austriju kao zajednicu suverenih nacija. Na taj su način ideju austrijskoga federalnoga konfederalizama povezivali s rješavanjem sudbine osmanlijskih područja u Europi. Ipak, njihova je primarna orijentacija bila vezana uz okvir Monarhije i njezino eventualno preuređenje.

Od početka srpnja 1849. novi i posljednji urednik *Slavenskog juga* postaje Bogoslav Šulek, čijom se zaslugom naglo podiže kvaliteta uvodnih članaka, ali i polemički ton. Iako je razdoblje od srpnja 1849. do veljače 1850. bogato raspravama o federalizmu i konfederalizmu, u njima se, u osnovi, ne donosi ništa bitno novo. Stoga ću analizirati samo najvažnije članke. U svojem prvom potpisanom članku u *Slavenskom jugu* Šulek ističe da samostalna domaća vlada jest potreba za narodni napredak, a centralnoj vladi u Beču treba ustupiti samo ono što je neophodno za očuvanje Monarhije. Oktroirani ustav, nastavlja Šulek, uništava pokrajinsku samostalnost i osigurava njemačku dominaciju, a Hrvatima otima i onu autonomiju koju su imali pod Mađarima. ⁸¹ Šulek će kasnije dati još porazniju kritiku »darovanog« Ustava napisavši da se Hrvati nisu Austriji predali na milost i nemilost, već pod uvjetom ostvarenja slobodne Austrije ravnopravnih ljudi i naroda. ⁸² To je deklarativno bila činjenica, ali činjenica je bila i potpuna nemoć malih slavenskih nacija da zaustave nepovoljni tok političkih događaja.

U polemici s *Novinama dalm.-herv.-slavonskim* Ljudevita Gaja, koje su, od kraja svibnja 1849., sve više postojala provladin list, Šulek je podsjetio da se Hrvatski

⁷⁹ SJ, 28. IV. 1849./50.

⁸⁰ SJ, 2. VI. 1849./64.

⁸¹ SJ, 3. VII. 1849./79. Šulek je svoje članke uglavnom potpisivao inicijalima.

⁸² B. Š., *Odgovor oktrojašem* – SJ, 25. VIII. 1849./123.

sabor 1848. izjasnio za očuvanje Austrije, ali samo pod uvjetom da se središnjoj vlasti preda samo ono što je nužno za očuvanje države, tj. vanjski, vojni, trgovački i financijski poslovi. U centralizaciji, piše Šulek, sve pogoduje germanizaciji, a poučno je iskustvo Slovaka, Slovenaca, Rumunja i Rusina (Ukrajincima), koji su, bez domaće vlade, gotovo nestali kao narodi. Time je Šulek sam opstanak malih austrijskih nacija usko povezao s ostvarenjem načela federativnoga konfederalizma, ukazujući da Hrvati brane svoj ustav, ali »popravljen u duhu vremena«. ⁸³ Naime, obrana *iura municipalia* značila je suprotstavljanje bečkoj centralizaciji i, ranije, velikomađarskoj ideji u korist hrvatske državnosti, a ne apologiju preživjeloga staleškog oligarhijskog društva.

Privođenje građanskog rata kraju u srpnju i kolovozu 1849. nije olakšavalo tešku političku situaciju u Hrvatskoj. Bansko vijeće uporno je odbijalo proglasiti Oktroirani ustav, inzistirajući na nemogućnosti zaobilazanja Hrvatskog sabora, ali bilo je pitanje vremena kada će to morati učiniti. Bilo je sve jasnije da od austrijske federalne konfederacije neće biti ništa. U tim sumornim vremenima Šulek je napisao da misao o jedinstvu Austrije Hrvate više ne ispunjava entuzijazmom, već strahom i brigom, jer je nestao san o bratskom savezu austrijskih naroda. Osnovne težnje hrvatske politike 1848.–1849. u pogledu preuređenja Austrije Šulek je ovako rezimirao: »Pa ovako smo si predstavljali i buduću Austriju. Centralna vlada da zaderži onu vlast nad nami, koja je potrebna za uzderžanje jedinstvene monarhije; u ostalom pako neka se svaki narod kod svoje kuće po svojoj volji ustroji i upravlja. Jednom rečju mi smo hteli za celu monarkiju foederatiu, a za pojedine njezine pokrajine razumnu centralizaciju.« Upravo je slavenska ideja federacije, misli Šulek, spasila Austriju prethodne godine. ⁸⁴ Iako pisac koristi izraz »foederatia« za zamišljeni austrijski savez, on, zapravo, iznosi ideju povezivanja federalizma (zajednički poslovi za cijelu Monarhiju) i konfederalizma (maksimalno moguće ograničenje kompetencija centralne vlasti, koje ne ugrožava cjelovitost države).

Ne samo dvor, državna birokracija i vojni vrh, već i njemačka javnost u Monarhiji doživljavali su koncepciju federalnoga konfederalizma kao izraz slavenskog separatizma. Smatrali su da Austrija mora biti moćna i utjecajna država u tadašnjoj Europi, a to je moguće, po njima, samo ako se politička vlast koncentrira u rukama centralnih bečkih organa. Hrvatski nacionalisti željeli su također snažnu i stabilnu Austriju kao zaštitu malim slavenskim nacijama, ali s pravom su smatrali da se takva Austrija može ostvariti samo dobrovoljnim kompromisom svih njezinih nacija, a ne nasilnom centralizacijom i germanizacijom. Šulek je naglašavao da federalisti ne mogu biti separatisti, već su to centralisti, jer centralizam vodi germanizaciji, ova apsolutizmu, a ovaj propasti Austrije. Hrvati žele jaku i slobodnu Austriju na temelju osobne i narodne ravnopravnosti, što znači da svaki narod sam kod kuće sobom upravlja. ⁸⁵ Hrvatski publicisti predviđjeli su već 1848.–1949. neminovni raspad Austrije ako se ne ispune opravdane težnje većine njezinih državljana i nacija.

⁸³ SJ, 23. VII. 1849./96.

⁸⁴ B. Š., *Kako mi razumevamo jedinstvo Austrie* – SJ, 16. VIII. 1849./108.

⁸⁵ B. Š., *Jesmo li mi separatiste?* – SJ, 11. IX. 1849./136.

Kapitulacijom Venecije 22. kolovoza 1849. završen je građanski rat u Habsburškoj monarhiji, a u Hrvatskoj je 6. rujna proglašen Oktroiirani ustav. To, međutim, nije značilo i kraj zalaganja *Slavenskog juga* za preuređenje carevine. U predgovoru članka »Foederatia i centralisacia«, prevedenog iz čeških *Naródný nóviny*, uredništvo (tj. Šulek) izrazio je uvjerenje da ta dva pojma odlučuju o sudbini Austrije. Razlika je, po Šuleku, bitna: »Centralisacia vlada u onoj državi gde je sva državna vlast u jednom mestu, kao u središtu, a ostale strane države neimaju više vlasti, nego što jim ono središte poveri. – Foederativna je ona država, u kojoj ima svaka pokrajina podpunu vlast, te samo toliko od ove vlasti odstupa središtu (centralnoj vladi) koliko treba, da se sve pokrajine na način neprekinutoga lanca svežu, da se uzderži državna sveza medju njimi.«⁸⁶ U prevedenom članku ističe se da centralizacija nailazi na velike teškoće i u jednonarodnim zemljama, poput Francuske, a pogotovo u višenarodnim poput Austrije, gdje je vladajući narod u manjini.⁸⁷ S centralizacijom Austrija nikada neće biti moćna država, a federacijom će steći simpatije svih naroda.⁸⁸ Anonimni češki pisac pokušava pokazati kako je federalno-konfederalno preuređenje Austrije jedini način njezina dugoročnog opstanka. Ukazujući na nacionalnu pluralnost carevine, naglasio je i načelo konfederalizma.

Poznati srpski javni djelatnik iz Hrvatske Avelin Čepulić počeo je u listopadu objavljivati članke pod zajedničkim naslovom »Iz Hrilin-grada«. Smatrao je da za jaku i slobodnu Austriju svaki narod treba središtu ustupiti od svoje autonomije u vanjskim, vojnim i financijskim poslovima. Samo u takvoj federativnoj Monarhiji mogu naći spas austrijski Slaveni.⁸⁹ Čepulić smatra da austrijsko i, posebno južnoslavensko novinstvo ima obavezu uvjeravati vladu kako federacija neće uzrokovati propast države, već će je ojačati.⁹⁰ Predviđao je stvaranje osam krunovina (češko-slovačke, poljske, ukrajinske, rumunjske, mađarske, talijanske, njemačke i južnoslavenske), koje trebaju biti iznutra nezavisne s vlastitim saborom i vladom.⁹¹ Samo federacija može održati višenarodnu Austriju, a centralizacija će uzrokovati razdor i neslogu.⁹² I A. Čepulić je, dakle, prihvatio osnovne koncepcije federalnoga konfederalizma kao temelja preuređene Austrije.

Uredništvo *Slavenskog juga* poštovalo je pravo izražavanja različitih uvjerenja, zbog čega je donosilo članke iz režimskih novina u kojima se napada »federacija«

⁸⁶ SJ, 12. IX. 1849./137. Centralizam i federalizam, kako sam nastojao objasniti, nisu inkompatibilni pojmovi, jer u federalizmu, kao jednonacionalnom sustavu, nije presudno razgraničenje kompetencija centralne vlasti i saveznih država. Stoga se i na ovom primjeru može pokazati diskutabilnost doslovnog shvaćanja određenih izraza poput »federacije« i »konfederacije«.

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ SJ, 13. IX. 1849./138.

⁸⁹ SJ, 4. X. 1849./156.

⁹⁰ SJ, 15. XI. 1849./191, 21. XI. 1849./196.

⁹¹ SJ, 14. XII. 1849./215.

⁹² SJ, 28. I. 1850./23.

kao siguran put u propast Austrije. Uredništvo je naglašavalo da svaki narod prirodno teži političkoj samostalnosti, ali u ustavnoj federaciji austrijski narodi mogu imati ograničenu samostalnost uz prednost življenja u velikoj državi.⁹³ Težnja za očuvanjem (preuređene) Austrije bila je integrativnoga karaktera, jer je značila očuvanje političkog okvira za zemlje, države i nacije, koje su bile višestruko međusobno povezane. Jedan oblik takve povezanosti bila je i slavenska solidarnost, koja je tada imala posebno značenje zbog sve težih političkih prilika u Monarhiji. Uredništvo *Slavenskog juga* prevelo je članak F. Palackog, poznatoga češkog zagovornika austroslavizma i federalnoga konfederalizma, koji je preporučio svim prijateljima narodne samostalnosti. Palacky polazi od uvjerenja da je centralizacija, odnosno federacija sudbinsko pitanje Austrije. Na to pitanje centralizacija odgovara negativno, jer onemogućava narodnu samostalnost.⁹⁴ Centralnoj vladi, prema Palackom, trebaju pripasti vojni, vanjski, trgovački i i finansijski poslovi, te osnovne komunikacije, a sve ostalo pripada narodnoj autonomiji. Treba, također, postaviti ministre za njemačke, češko-slovačke, poljsko-rusinske, rumunjske, mađarske, talijanske i jugoslavenske zemlje, koji bi stalno boravili u glavnim gradovima tih krunovina. To je, po njemu, preduvjet pravog mira u Austriji: »Dokle god budu imali narodi uzroka bojati se za svoju narodnost, dotle neće biti u Austrii spokojsva imira.«⁹⁵ Ovi i drugi poznati izvori pokazuju da, uza sve razlike unutar pojedinih koncepcija, hrvatska politika 1848.–1849. nije bila usamljena u svojoj težnji za federalno-konfederalnim preuređenjem Austrije.

Komentirajući članak Palackog, Šulek je ustvrdio da je takve zahtjeve postavio već Hrvatski sabor u čl. XI./1848. Proglasio je »lažnim prigovorima« tvrdnje protivnika federalizacije da federalisti žele isključivo propast Austrije. Zapravo su Nijemci, nastavlja Šulek, htjeli utopiti Austriju u Veliku Njemačku, ali spasila ju je ideja federacije. Od ožujka 1848. Hrvati su prema centralnoj vladi stajali u »najširem foederativnom odnošenju«, jer su imali nezavisnu prosvjetu, pravosuđe, financije i upravu. No, bez obzira na neposrednu prošlost, Hrvatima je »tako duboko od vekovah idea foederatie u sece usadjena da /se/ oni centralisaciji nikada neće priviknuti«. Šulek je ujedno naglasio nepostojanje prave alternative za hrvatsku politiku, »jer da nam se uništi nada federativne Austrije, morali bismo sdvojiti o budućnosti našega naroda«. Istodobno je dao vjerojatno najjasnije obrazloženje onoga što se u hrvatskoj politici i publicistici obilježavalo kao »federacija« i »centralizacija«: »Ona je deržava po načelu foederatie ustrojena, gde se svakoj pokrajini ostavlja pravo, da može sama sobom upravljati (self-gouvernement), a obćenitoj vladi ustupa se samo toliko od ove samovlasti koliko treba za uzderžanje zajedničke sveze svih pokrajinah i za obranu i za promicanje njihove koristi i interesah. – A gde se sva vlada koncentrira u jednoj ruki, gde se vlast centralne vlade proteže neposredno do zadnjeg sela deržave; gde nijedna pokrajina neima pravo upravljati svoje poslove, već kod svake stvari treba da se moli dozvoljenje od centralne vlade: ovde vlada centralizacia, kao n.

⁹³ *Foederalizam u Austrii* – SJ, 2. XI. 1849./180.

⁹⁴ F. Palacky, *O centralizaciji i o narodnoj ravnopravnosti u Austrii* – SJ, 28. XII. 1849./225.

⁹⁵ Isto – SJ, 29. XII. 1849./226.

p. u Franczeckoj, i kao što se evo sada i u Austriji uvodi. Mi dakle želimo, da se svakomu austrijskomu narodu ostavi vlast, da može sam sobom upravljati putem svojega sabora i svoje domaće vlade; suprotno centraliste na to teže, da se malo po malo sadašnje pokrajinske vlade i sabori ukinu, i da se monarkia na Kreise porazdeli, koji bi neposredno sve zapovedi iz Beča dobivali. Na prvi pogled uvidet će svaki razboriti čovek, da u državi, gde ima više narodah, nije moguće uvesti centralizaciju bez uvrede narodnih pravah; jer centrum ili središte vlade uvek se nalazi u krilu samo jednog naroda, koji time nad ostalimi narodi moralno kao gospoduje.«⁹⁶ Inače, teza o spasonosnom djelovanju »ideje federacije« koristila se za tekuće političke potrebe, ali nije bila točna. Naime, pristaše federalnoga konfederalizma bili su malobrojni nacionalisti iz slavenskih naroda Austrije s izuzetkom Poljaka. Tada su širi društveni slojevi još uvijek anacionalni i apolitični, vezani isključivo uz neposredne gospodarske interese. Položaj hrvatskih, slovenskih, srpskih, čeških i slovačkih pristaša preuređenja Monarhije bio je tako marginalan da oni nisu mogli prodrijeti sa svojim koncepcijama. Približavajući se svojem kraju, *Slavenski jug* nastavljao je hrabru, ali beznadnu borbu. Isticano je da centralizacija potiče germanizaciju, što je već oborilo staru Austriju, a federacija otklanja strah od dominacije bilo kojeg elementa. Posljedice centralizacije moraju biti katastrofalne: »Centralizacija ništa drugo nije nego sabiranje i stapljanje svih državnih organizmah u jedan jednostavni kalup: tu mora dakle svaka ravnopravnost različitih narodnostih samo prazna idea ostati, jer centrum može biti samo jedan element, i sve u njega utičuće i iz njega izviruće žile treba da u su skladne i jednoslične, inače neće biti centrum, nego jedno klupko smešano, spleteno, jedan chaos, u kom neće nikada biti jednostavnosti, niti izvora sreće državne.«⁹⁷ U jednom od svojih posljednjih članaka u *Slavenskom jugu* Šulek je nastojao pokazati da zalaganje za »federaciju« nema buntovne tendencije,⁹⁸ ali sve je bilo uzalud. Posljednji broj izašao je 11. veljače 1850., a 13. veljače izdavači su objavili da prema naredbi bana Jelačića list više ne smije izlaziti.⁹⁹ *Slavenski jug* nije zagovarao ni buntovne ni separatističke ideje, ali njegovo je daljnje izlaženje postalo nemoguće. Naime, bečki dvor i društvene snage njemu odane željele su obnovu predožujškoga neustavnog i neparlamentarnog političkog sustava uz neophodne elemente privredne i upravne modernizacije. U takvoj koncepciji nije se mogao dugo održati ni Oktroiirani ustav, a pogotovo ne slabo utjecajne, ali dosta bučne novine na periferiji Monarhije, koje su, po mišljenju službenih krugova, zagovarale fantastične i separatističke ideje o federalnom konfederalizmu i o austrijskom savezu ravnopravnih nacija i nacionalnih država. *Slavenski jug* rodio se na ruševinama tradicionalnoga neustavnog i neparlamentarnog sustava i s njegovim postupnim obnavljanjem i proširivanjem i na Hrvatsku morao je nestati. Oštar i borben ton glavnog urednika Bogoslava Šuleka samo je ubrzao njegov nestanak.

⁹⁶ SJ, 7. I. 1850./5.

⁹⁷ L. V., *Još nešto o centralizaciji i foederaciji Austrije* – SJ, 21. I. 1850./17.

⁹⁸ B. Š., *Jeli Slavenski jug buni narod?* – SJ, 6. II. 1850./30.

⁹⁹ NSB R VIIIa B-2, ormar 1, lad. 5.

ZUSAMMENFASSUNG

FÖDERALISMUS UND KONFÖDERALISMUS IN DEN TEXTEN DES
»SLAWISCHEN SÜDENS« VON 1848–1850

In dieser Arbeit analysiert der Autor föderative und konföderative Konzepte im politischen Blatt *Slawischer Süden* (*Slavenski jug*), das in Zagreb zwischen dem August 1848 und Februar 1850 erschien. Im ersten Teil betrachtet der Autor Föderalismus und Konföderalismus als theoretische rechtlich-politische Konzepte. Der Föderalismus ist gut für einen Nationalstaat geeignet, in dem es nicht primär um die Abgrenzung der Kompetenzen zwischen der Zentralmacht und den einzelnen Bundesstaaten geht, denn beide sind Ausdruck des politischen Willens einer Nation. Die Konföderation ist ein Bund eigenständiger Staaten ohne zentrale, staatliche Organe und ohne gemeinsamen Wirkungsbereich. Im zweiten Teil der Diskussion analysiert der Autor Föderalismus und Konföderalismus in der kroatischen Politik, und zwar für die Jahre 1848 und 1849. Der Autor kommt zum Schluß, daß in der kroatischen Politik eine enge Verbindung der Systeme des Föderalismus und des Konföderalismus besteht. Der Föderalismus zeigte sich im Bestreben nach Erhaltung der nunmehr anders geordneten Monarchie und der Anerkennung gemeinsamer Bereiche (Militär, Äußeres, Finanzen) für alle Teile der Monarchie. Eine deutlich größere Bedeutung hatte das System des Konföderalismus, denn es ging von der Tatsache aus, daß Österreich ein Vielvölkerstaat war, daß also die Notwendigkeit bestand, nationale Fragen in wechselseitigen Verträgen souveräner Nationen zu lösen, Nationalstaaten innerhalb des österreichischen Staatenbundes mit strikten Abgrenzungen der Kompetenzbereiche der einzelnen Zentren und Nationalstaaten zu schaffen. Der *Slawische Süden* (*Slavenski jug*) vertrat während der gesamten Zeit seines Erscheinens jene enge Bindung zwischen föderalen und konföderalen Konzepten, wobei der Konföderalismus stärker betont wurde. Diese enge Bindung von Föderalismus und Konföderalismus mit dem Primat des letzteren kennzeichnete der Autor als föderativen Konföderalismus. Die Unterschiede liegen in den einzelnen Artikeln, in der Auffassung der Mittel, mit deren Hilfe der österreichische Staatenbund verwirklicht werden sollte, im Umfang des Kompetenzbereichs der Zentralmacht, bzw. der Bundesstaaten, sowie im mehr oder weniger heftigen Anzweifeln der Möglichkeit einer Umordnung der Monarchie. Föderalismus und Konföderalismus sind in den Texten *Slawischen Südens* und in der kroatischen Politik in den Jahren 1848 und 1849 allgemein auch durch die südslawische und slawische Solidarität verbunden, denn die kroatischen Politiker vertraten die Ansicht, daß ein neugeordnetes Österreich die beste Schutzmacht für die kleinen slawischen Völker gegen den russischen, deutschen und italienischen Expansionismus sein könnte.

SUMMARY

FEDERALISM AND CONFEDERALISM IN THE TEXTS OF SLAVENSKI JUG
(SLAVIC SOUTH) 1848–1850

The author analyzes federal and confederal concepts in political newspaper *Slavenski jug* (*Slavic South*), which was issued in Zagreb between August 1848 and February 1850. In the first part the author discusses federalism and confederalism as theoretical legal and political concepts, indicating federalism suitable for one-nation states in which the question of separating the competences between central government and federal states is not of primary importance, because they are both an expression of political will of the people,

while confederation is a union of independent states without central bodies or common affairs. In the second part of the paper the author analyzes federalism and confederalism in Croatian politics in 1848–1849, concluding that there were many correlations between these two systems. Federalism manifested in a tendency towards preservation of reorganized Monarchy and recognition of the common affairs (military, foreign and financial) for all parts of the empire. Confederalism as a system was much more important, because its starting points were the national pluralism in Austria, the necessary resolution of national question through agreements between sovereign nations, creation of national states within the Austrian union and strict separation of competences between the centre and the national states. *Slavenski jug*, through all its life, represented that close connection between federal and confederal concepts, with the emphasis on confederalism, which the author calls federal confederalism. The articles differed in opinion about the measures through which the Austrian union was to be realized, the competences of the central authority or federal states, and in greater or lesser degree of doubt in possibility of reorganization of the empire. Federalism and confederalism, both in the texts of *Slavenski jug* and in Croatian politics in 1848–1849 in general, were closely associated with the idea of south Slav and Slav solidarity, because Croatian politicians believed that a reorganized Austria could have been the best protection to small Slav peoples against Russian, German, Hungarian and Italian expansionisms.